

М.В. Токарева

**ЩОДО МІСЦЯ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК
У ЗАХИСТІ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ**

Анотація. Досліджується питання про місце цієї громадської організації у системі органів захисту прав працівників. Окреслено основні наукові позиції з досліджуваної проблеми, подано її власне бачення.

Ключові слова: професійні спілки, захист прав, наймані працівники.

Аннотация. Исследуется вопрос о месте этой общественной организации в системе органов защиты прав работников. Очерчены основные научные позиции по исследуемой проблеме, предлагается ее собственное видение.

Ключевые слова: профессиональные союзы, защита прав, наемные работники.

Abstract. This article researches the question about place of this public organization in system of organizations who protects the rights of employees. Main scientific positions of the investigated issue are outlined, their own meanings are presented.

Key words: trade unions, protecting the rights, employees.

Право на свободу об'єднання – одне з невід'ємних прав, закріплене Загальною декларацією прав людини [1], іншими основоположними міжнародними нормативними актами, та гарантоване Конституцією України. Дане право забезпечує можливість участі в громадському, економічному й політичному житті, утворення з цією метою різноманітних об'єднань громадян [2, с. 142].

Держава повинна сприяти розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян, створювати рівні умови для діяльності їх об'єднань. Це знайшло своє закріплення в ст. 36 Основного закону [3, с. 193].

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів (ч. 3 ст. 36 Конституції України).

Така побудова ст. 36 Конституції показує, що законодавець виносить окремою частиною статті право участі громадян саме у професійних спілках, оскільки створення й правові основи діяльності професійних спілок мають певні особливості. Таким чином, підкреслена важливість і значущість такого органу, як професійна спілка в захисті соціально-економічних прав та інтересів трудящих. Держава зацікавлена в існуванні такого специфічного органу в сфері праці і надає йому широкий спектр прав та можливостей для захисту найманих працівників.

Проблеми діяльності профспілок були досліджені в працях багатьох вчених, зокрема М. Г. Александрова, В. С. Андрєєва, Х. Баширова, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедиктова, В. В. Жернакова, С. О. Іванова, П. Д. Пилипенка, В. І. Прокопенка, О. І. Про-цевського, Б. Г. Столповського, В. Ф. Цвиха, Г. І. Чанишевої та інших.

Які критерії покладені законодавцем в основу виділення права на участь саме у профспілках в окрему частину ст. 36 Конституції ?

Основоположні міжнародні норми, які визначають правовий статус професійних організацій працівників і роботодавців, містяться в Конвенції МОП «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87, 1948 року [4]. На рівні держави норми про діяльність професійних спілок закріплені в Конституції України, Кодексі законів про працю, Законі України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності».

Професійна спілка (профспілка) – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання) (ст. 1 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності») [5]. З поданого визначення випливає, що певна громадська організація об'єднує не будь-яких громадян, а саме громадян, які пов'язані спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Цим профспілки відрізняються, наприклад, від політичних партій чи інших об'єднань громадян.

Держава надає право громадянам брати участь у професійних спілках з метою захисту саме трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Вона забезпечує реалізацію права громадян на об'єднання у професійні спілки і додержання прав та інтересів профспілок, визнає профспілки повноважними представниками працівників і захисниками їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів, співпрацює в реалізації цих прав та інтересів, сприяє у встановленні ділових партнерських взаємовідносин з роботодавцями та їх об'єднаннями.

В. Ф. Цвих зазначає, що профспілки поступово перейшли від захисту інтересів найманих працівників безпосередньо на робочому місці (зарплата, умови праці) до їх захисту у ширшому діапазоні (участь в управлінні виробництвом, освіта, дозвілля тощо) [6]. Потім вони прагнули забезпечити рівну із роботодавцями можливість задоволення соціально-культурних потреб представників найманої праці (соціальне законодавство, соціальна держава). Профспілки вимагають від держави враховувати їхню колективну думку при формуванні державної соціально-економічної політики, керуватися при її виробленні суспільними інтересами громадянської злагоди і соціального партнерства. Сьогодні профспілки все активніше беруть участь в масових демократичних суспільних рухах, відображаючи нові запити та потреби трудящих, які змінюються з розвитком суспільства. Із цехової, корпоративної організації перетворюються у громадську суспільно-політичну структуру, в активний інститут громадянського суспільства, що стає віддзеркаленням не тільки найманих робітників, а й людей праці усього світу.

В останній час дедалі частіше спостерігається розширення кола об'єктів захисту профспілок та сфера їх інтересів, виникає потреба переосмислення їх природи і сутності, ролі у громадянському суспільстві. Так, Б. Г. Столповський стверджує, що «профспілки існують для захисту професійних прав та інтересів різних верств трудящих». А. Х. Баширов вказує, що профспілки відстоюють не тільки економічні інтереси найманої праці, а й загальногромадські інтереси всього населення [7, с. 92].

Відповідно до Конвенції МОП № 87, працівники без будь-якого дозволу державних органів та бюрократичної формальності мають право створювати за своїм вибором

профспілки. А це значно спрощує процедуру їх створення. Профспілки, їх об'єднання легалізуються шляхом повідомлення на відповідність заявленому статусу. Громадяни України мають право на основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу створювати професійні спілки з метою представництва, здійснення і захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі професійних спілок.

Усі профспілки є рівними перед законом і мають рівні права щодо здійснення представництва та захисту прав і інтересів членів профспілки, що заперечує будь-які привілеї серед них.

Обмеження щодо членства в профспілках можуть бути встановлені лише Конституцією чи законами України.

Отже, профспілки є масовими добровільними неприбутковими громадськими організаціями, які повинні стояти на захисті основного учасника трудових правовідносин – працівника. Вони займають особливе місце серед громадських організацій тому, що в основному об'єднують людей праці, а праця є основним джерелом існування людини. Одному працівнику важко відстоювати права перед роботодавцем, а об'єднані працівники у змозі протистояти незаконним діям роботодавця.

У перспективі роль профспілок буде неухильно зростати, тому що профспілки залишаються одним з найактивніших органів, що стоїть на захисті соціально-економічних прав та інтересів працюючих. Єдине, що профспілкам необхідно удосконалювати – методи роботи. Але починати треба не з чистої сторінки. Необхідно вивчати і брати до уваги уроки, пройдені профспілками інших країн світу, розвивати вже наявні в кожній членській організації тенденції до нового.

Отже, слід зазначити, що останнім часом профспілки виходять за межі своїх безпосередніх завдань щодо захисту економічних інтересів, розширюючи сферу своєї діяльності. Тепер профспілки діють як багатофункціональна суспільна організація, яка виражає загальногромадянські інтереси, надаючи підтримку не тільки членам профспілок, а й іншим соціальним категоріям громадян.

Література

1. Загальна декларація прав людини 1948 року. – Организация Объединенных Наций. Права человека: сб. межд. договоров. – Н.-Й., 1978;
2. Нікіфоров В. Ю. Соціальна природа профспілок та їх місце в системі громадських організацій / В. Ю. Нікіфоров // Право і безпека – 2005, № 4;
3. Конституція України. Науково-практичний коментар. Голова редкол. Тацій В.Я. – Х. – «Право» – 2003;
4. Конвенція МОП «Про свободу асоціації та захист права на організацію» № 87, від 09.07.1948 – Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнар. Організацією праці. – 1919–1964, т. 1. – Женева, 1999;
5. Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»;
6. Цвих В. Ф. Профспілки і громадське суспільство: особливості парадигми відносин: автореф., дис. д-ра політ. наук: 23.00.02 / В. Ф. Цвих. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 455 с.;
7. Третяк С. Профспілки як інститут громадянського суспільства / С. Третяк // Юридичний журнал. – 2006, №8.